

УДК 374.72: 159.952.12

Актуальна тема

Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття

Олена АНИЩЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,

Лариса ЛУК'ЯНОВА,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Голова правління ГС «Українська Асоціація освіти дорослих»,

Сергій ПРИЙМА,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Голова правління ГО «Українська асоціація міст, що навчаються»

Неформальна освіта (non-formal education) молоді та дорослих набуває важливого значення у контексті забезпечення сталого й збалансованого розвитку суспільства. Упродовж двох останніх десятиліть освіта дорослих як складова навчання впродовж життя (lifelong learning), неперервної освіти є визначальною метою політики у сфері освіти розвинених країн на національному і міжнародному рівнях. Освіту дорослих розглядають соціальним індикатором людсьовимірності політики держави, одним із шляхів досягнення соціально-економічного добробуту, інструментом для просування ідей інформаційного суспільства й суспільства, заснованого на знаннях.

У Меморандумі неперервної освіти Євросоюзу, зокрема, йдеться про те, що освітні системи мають адаптуватися до нових реалій ХХІ століття, і неперервна освіта покликана стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності та зайнятості громадян [9]. Дослідження результатів упровадження неформальної освіти молоді та дорослих як у розвинених країнах, так і тих, що розвиваються, засвідчують, що саме неформальна освіта є справді демократичною та гуманістично спрямованою, оскільки передбачає врахування інтересів людини і її потреб, сприяє здобуттю освіти всіма охочими, незалежно від віку, статі, соціального стану та місця проживання. У цьому контексті поширення неформальної освіти «в певному сенсі сприяє більш справедливому розподілу благ» [1, с. 37]. Така освіта є людиноцентричною, що «сприяє формуванню індивідуальної неповторності особистості» [1, с. 38], а тісний зв'язок із навколишнім середовищем і спрямованість на будь-які соціальні, професійні, етнічні, вікові групи населення сприяють подальшій соціалізації особистості молоді та дорослих.

Для України актуальність неформальної освіти дорослих зумовлена багатьма чинниками, серед яких – труднощі щодо адаптації дорослого населення до нових соціально-економічних умов, зниження зайнятості дорослого населення, зростання безробіття, зниженням рівня доходів на душу населення, втрата кваліфікації дорослого населення та відсутність необхідних навичок, небезпека зниження рівня доступності освіти для дітей, чиї батьки соціально та економічно неадаптовані у суспільстві. Особливу тривогу викликає питання становища сільських жителів, які через обмеженість у доступі до отримання

професійної освіти є неконкурентоспроможними на формальному ринку праці. Посилюється тенденція зростання культурно-освітніх потреб і запитів різних категорій дорослих. Водночас у державі недооцінюють роль і значення неформальної освіти дорослих для формування людського капіталу, економічного зростання країни тощо.

У контексті зазначеного, заслуговує на увагу досвід європейських країн у галузі освіти дорослих. Серед трьох пріоритетних напрямів розвитку освіти дорослих в Європі, обґрунтованих 2013 р. Європейською Асоціацією Освіти дорослих на Європейській Комісії, виокремлено такі: зростання значення неформальної освіти дорослих; визнання необхідності й подальше поширення неперервної освіти; визнання громадянського суспільства основним партнером у розвитку освіти [11].

Беззаперечно: неформальна освіта є сучасним освітнім трендом у розвинених країнах світу і водночас визначальним фактором щодо зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності населення й держави, що засвідчує відсутність обмеження її виключно сферою освіти. На початку XXI століття в Україні неформальна освіта дорослих як освітній тренд набула все більшого поширення. Така освіта сприяє формуванню громадянського суспільства шляхом задоволення культурно-освітніх потреб та адаптації різних категорій дорослих до конкретних виробничих й економічних умов регіонів, формування специфічної соціально-економічної поведінки особистості, сприяння саморозвиткові, самореалізації особистості шляхом активної громадської, волонтерської діяльності і творчого самовираження у різних галузях, набуття індивідуального соціального досвіду. На ринку праці неформальна освіта є необхідним інструментом реалізації програми «Європа 2020» [4].

В Україні неформальну освіту молоді та дорослих реалізують у площині навчально-просвітницьких ініціатив, поширених у всіх регіонах, і спрямовують на розвиток додаткових умінь і навичок різних категорій дорослих. Її вирізняє варіативність й зазвичай не обов'язковість надання офіційно визнаного документа. Найбільшого поширення набули мистецький, оздоровчий, лінгвістичний, інформаційно-комунікаційний, психолого-орієнтований, реабілітаційний та інші напрями неформальної освіти. Неформальну освіту молоді та дорослі можуть здобути в університетах, клубах, навчальних і просвітницьких центрах, громадських об'єднаннях і спілках, будинках культури, музеях, бібліотеках, студіях, гуртках, школах, майстернях ремесел (зокрема, і при монастирях) та ін. У тренді – курси, тренінгові заняття, індивідуальні заняття з репетитором, майстер-класи з особистісного і професійного розвитку молоді та різних категорій дорослих. Переважно вони функціонують як комерційні проекти. Водночас у контексті реалій сьогодення привертають увагу проблеми особистісного і професійного розвитку

молоді та різних категорій дорослих, їх здоров'я й ефективної життєдіяльності, що зумовлює необхідність звернення до нових методичних підходів, які передбачають врахування особливостей особистості у контексті її життєвих можливостей, вищих цілей і смислів життя, а також інноваційного потенціалу, який сприяє розвитку професійної мобільності, стресо- й життєстійкості людини. Саме неформальна освіта найбільшою мірою здатна задовольнити освітні потреби різних груп населення, є важливим складником соціалізації індивіда, допомагає опанувати нові соціальні ролі, сприяє духовному розвитку, самоосвіті й самовихованню.

Відбувається розширення кола провайдерів освітніх послуг з неформальної освіти дорослих. Функціонують національні асоціації освіти дорослих, некомерційні та комерційні центри освіти і професійної підготовки, перепідготовки різних категорій дорослих (безробітних, мігрантів, службовців та ін.). Створено ГС «Українська Асоціація освіти дорослих» (УАОД) [2], діяльність якої спрямовано на розвиток системи освіти дорослих в Україні, формування суспільства, що навчається впродовж усього життя, а також просування й підтримку неформальної освіти дорослих, міжнародне співробітництво, навчання й підтримку фахівців, які працюють у сфері освіти дорослих. 2016 року УАОД стала членом Європейської Асоціації освіти дорослих [10]. Розширюється коло недержавних громадських організацій, які сприяють наданню освітніх послуг дорослим. Набувають поширення центри освіти дорослих, які функціонують як самостійні інституції, структурні підрозділи навчальних закладів, громадських організацій та ін.

В усіх регіонах України створено центри освіти для різних категорій дорослих. Вони функціонують як самостійні інституції, а також як підрозділи загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладів, бібліотек, музеїв та ін. Окремі центри діють при місцевих громадах, або, власне, і є громадськими організаціями. Навчання дорослих у Центрах характеризується широким спектром навчальних пропозицій, різноманітністю тематики, форм освітніх заходів. Воно спрямоване на неформальне набуття компетенцій, уможливлене взаємодією та співпрацю з іншими навчально-культурними інституціями для молоді та дорослих. Традиційно навчальну діяльність у Центрах орієнтовано на певний контингент учнів – цільову групу – групу людей з порівняно спільними соціально-демографічними рисами (вік, стать, певна життєва ситуація). Така зорієнтованість є визначальною в роботі з цільовою аудиторією.

Створено Центр освіти дорослих (ЦОД) на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (2014 р.), Сумського державного університету (2016 р.), Запорізького національного університету (2017 р.), вечірньої (змінної) школи III ступеня №18 Деснянського району м. Києва (2015 р.), Нікопольської школи

мистецтв (2017 р.) та ін. З ініціативи викладачів Бердянського педагогічного університету також створено ЦОД (2015 р.). Центри освіти дорослих у Мелітополі та Бердянську мають спільні риси, зокрема неприбутковість. Головна мета їх діяльності – сприяння розвитку системи освіти дорослих, проведення досліджень щодо освіти різних категорій дорослого населення в контексті соціально-економічних процесів, які відбуваються в Україні, а також підвищення ефективності адаптації дорослих до швидкоплинних змін у суспільстві. Проте Центр, який діяв на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (2014-2017 рр.), був Науково-методичним центром освіти дорослих, утвореним на засадах самофінансування в структурі Університету. Водночас Центр, який функціонує в Бердянську, є громадською організацією. Загалом завдяки діяльності Центрів освіти дорослих у певному сенсі відбувається пом'якшення ефекту соціального та професійного «розмежування».

Створення таких центрів передусім зумовлене потребою розширення сфери освітніх послуг, що надаються дорослому населенню, активізацією всіх форм освітньої діяльності, оскільки дорослі, які навчаються, мають потребу в особистісному й професійному зростанні. Розмаїттям освітніх послуг вирізняються заклади для старших дорослих (Школа людей поважного віку при Історично-мистецькому центрі «Стара Школа» (с. Тарасівка, Києво-Святошинський район), Клуб для людей третього віку «Друга молодість» (м. Ірпінь, Київська обл.), заклади, діяльність яких спрямовано на розвиток міжгенераційного діалогу, професійних навичок молоді та дорослих (Сколівський центр освіти дорослих (Львівська обл.), Навчально-просвітницький комплекс «Бучанський центр освіти дорослих «Логос» (Київська обл.). Громада «Козацька варта» (м. Бориспіль, Київська обл.), мережа Центрів освіти дорослих у Яворівському районі Львівської області на базі бібліотек і будинків культури та ін.) [7]. В Україні поступово набувають популярності академії, університети третього віку, клуби активного довголіття та ін. Водночас такі інституції давно поширені в європейській андрагогічній практиці. За змістовим спектром діяльності їх можна вважати центрами освіти дорослих, які дають можливість людям третього віку підвищувати життєвий тонус, поліпшувати емоційний і фізичний стан, долати соціальну ізоляцію, приймати свій вік, опановувати іноземні мови та комп'ютерну грамотність, займатися рукоділлям і вчитися вишивати стрічками; відвідувати психологічні тренінги, які допомагають вирішувати життєві проблеми, підтримувати гармонію й оптимізм та ін. Такі заклади неформальної освіти функціонують у багатьох містах, окремих селах і сприяють розвитку творчого потенціалу, взаємодопомоги та самопомоги, «оздоровленню без ліків» старших дорослих.

На наше переконання, у контексті освіти впродовж життя, неперервної освіти важливого значення набуває розвиток регіонів, що навчають-

ся, а також міст, які навчаються, і суспільств, які навчаються. Регіон, що навчається, – це соціокультурне поняття; самоорганізована і саморозвивальна система, представлена ментальною спільнотою, яка розроблює та реалізує стратегію особистісного зростання і соціальної єдності з метою повнішого розкриття потенціалу людського капіталу регіону. Основна ідея регіону, що навчається, пов'язана з розумінням залежності конкурентоспроможності будь-якого міста або регіону в умовах глобалізації від здатності до навчання. На практиці ця теза реалізується в рамках неперервного процесу інтеграції всіх зацікавлених сторін і суб'єктів регіональних підсистем і суспільних інститутів на основі взаємовигідного співробітництва з метою створення доступної, ефективної та результативної освітньої інфраструктури регіону. При цьому співпрацю представників різних сфер суспільства – економіки, освіти, культури, політики й громадянського сектору – вибудовують з урахуванням таких критеріїв:

- єдність у розумінні освітніх потреб регіону;
- забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг;
- взаємозв'язок і взаємодоповнення нормальної, неформальної та інформальної освіти;
- вплив регіонального контенту на формування освітніх пропозицій;
- діалог і співпраця між усіма стейкхолдерами у реалізації регіональної освітньої політики.

Регіони, що навчаються, мають чітке, усвідомлене всіма партнерами – органами влади, приватними підприємствами, освітніми установами, громадськими організаціями та ключовими індивідуумами – зобов'язання сконцентруватися на навчанні та поширенні знань як головних факторів розвитку.

У багатьох європейських державах регіон, що навчається, є складовою політики побудови активного громадянського суспільства й соціальної інтеграції. На пострадянському просторі моделі регіонів, що навчаються, успішно впроваджують, зокрема у Республіці Білорусь. У науковому дискурсі в Україні проблема регіонів, що навчаються, є досить новою. Водночас уже здійснюють спроби її концептуалізації, запропоновано практико-орієнтовані заходи щодо розроблення й впровадження моделі регіону, що навчається (на прикладі Львівської, Запорізької областей). У нашій країні проводять Міжнародні Дні освіти дорослих (у 2015 р. – у Львівській обл., у 2016 р. – у Запорізькій обл.). Такі міжнародні акції сприяють формуванню в українському суспільстві розуміння форми освіти впродовж життя, особистісному й професійному саморозвитку людини, позиціонуванню областей як регіонів, що навчаються.

Нині засновано ГО «Українська асоціація міст, що навчаються» (УАМН), діяльність якої спрямовано на сприяння у розвитку спільнот міст щодо розширення індивідуальних прав і можливостей особистості в навчанні впродовж життя і, як наслідок, соціальної згуртованості та економічному зростанню міст, що

навчаються; розвиток діалогу між міськими спільнотами в питаннях освітньої політики, їх взаємного навчання; залучення всіх громадян, особливо представників вразливих груп населення, до реалізації освітньо-культурних ініціатив, та приділення цим групам в рамках зазначених ініціатив першочергової уваги та ін. [3]. Принагідно зазначимо, що м. Мелітополь (Запорізька обл.) є першим на пострадянському просторі містом - членом Глобальної мережі ЮНЕСКО міст, які навчаються, яке офіційно отримало статус «Місто, яке навчається». УАМН успішно поширює досвід Мелітополя, що дало змогу створити Українську мережу міст, що навчаються, з такими містами-партнерами України як Мелітополь, Нікополь, Павлоград, Новояворівськ і Токмак.

З кожним роком усе більшого поширення набуває навчання на виробництві, внутрішньофірмове навчання – відкрита, інноваційна, самостійна, гнучка, адаптивна структура для забезпечення випереджувального розвитку персоналу організацій, що передбачає врахування особливостей контингенту слухачів, єдність і взаємозв'язок професійного навчання з самоосвітньою діяльністю, саморозвитком, зв'язки з соціальними партнерами та ін.

Серед здобутків у розвитку неформальної освіти молоді та дорослих доцільно виокремити: включення до Закону України «Про освіту», ухваленого Верховною Радою України 5 вересня 2017 р., статті 18 «Освіта дорослих»; розроблення Концепції освіти дорослих в Україні (2011 р.); створення у структурі МОН України Директорату вищої освіти і освіти дорослих (з 2017 р.), а також у складі Науково-методичної комісії з організаційно-методичного забезпечення вищої освіти МОН України (НМК 15) – підкомісії 301 «Освіта впродовж життя, визнання неформального та інформального навчання» (2016 р.); створення центрів освіти дорослих при навчальних закладах різних типів; посилення ролі місцевих громад, зростання мережі недержавних громадських організацій, які зреалізують освітні ініціативи для дорослих (Інститут з міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів DVV International, Західноукраїнський ресурсний центр, ІДЦ «Інтеграція та розвиток», БО «Світло надії», ГО «Центр Поділля-Соціум», ГО «Імпульс», ГО «ОМЦ ПЛЮС», ГО «Громада «Козацька варт», ТКЯ «Гостинець» та багато інших); видання збірників наукових праць, наукових і практико-орієнтованих журналів з питань формальної і неформальної освіти дорослих («Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи» видається з 2009 р., «Територія успіху», видається з 2015 р. та ін.); створення перших каталогів провайдерів послуг з освіти дорослих [5; 6], які, беззаперечно, слугують своєрідним дороговказом для різних категорій дорослих щодо можливостей особистісного й професійного зростання.

Серед перспективних напрямів розвитку неформальної освіти – створення навчального середовища у музеях і бібліотеках для дітей, різних категорій

молоді й дорослих [8], упровадження музейних культурно-освітніх проектів, популяризація ідей музейної педагогіки, а також діяльності установ культури як провайдерів освітніх послуг у місцевих громадах, що сприятиме піднесенню іміджу бібліотек і музеїв, перетворенню музеїв і бібліотек на суб'єктів інноваційної освітньої діяльності у галузі неформальної освіти дітей, молоді та дорослих.

Вкрай важливим є розвиток неформальної освіти для внутрішньо переміщених осіб, воїнів – учасників АТО, військовослужбовців, які постраждали у ході бойових дій, а також під час участі в операціях з підтримання миру і безпеки, які потребують реабілітаційних заходів і поєднанні з особистісним розвитком, професійною перепідготовкою, дорослих безробітних, інвалідів та інших категорій дорослих. Потребують розв'язання проблеми організаційно-управлінського, інформаційного та фінансового забезпечення неформальної освіти дорослих; розвитку неформальної освіти для осіб, які мають обмежений доступ до формального ринку освітніх послуг: безробітні у містах (зокрема, безробітна молодь), люди з особливими потребами; сільське населення; люди з низьким рівнем доходу, зокрема зайняті у соціальній бюджетній сфері; люди з сімейними обов'язками (самотні мати / батько, особи, які працюють, що мають непрацездатних утримувачів, багатодітні сім'ї); особи старшого віку (пенсіонери) у містах і селах; маргіналізовані групи (мігранти, безхатні громадяни, особи, які відбувають покарання / колишні ув'язнені) та ін. Серед найближчих перспектив – розроблення плану дій з освіти дорослих, навчання впродовж життя, який має бути інтегрованим у стратегічні державні освітні програми і програми подолання бідності, зuboжіння населення, а також інші пріоритетні соціально-економічні плани і програми.

Актуальними для України є подальше розроблення законодавчого забезпечення освіти різних категорій дорослих, формування мотивації дітей, молоді та дорослих на освіту впродовж життя, інтеграція зусиль усіх зацікавлених сторін і громадських інститутів на основі взаємовигідної співпраці з метою розвитку освіти для різних категорій дорослих, що надалі сприятиме стійкому розвитку суспільства, вдосконаленню й самоактуалізації кожної людини, формуванню особистісної мобільності, здатності до опанування нових знань, прийняття нестандартних рішень. Основу розроблення нормативного, науково-методичного складників освіти дорослих має становити комплексне оцінювання, аналіз тематичного спектру навчальних потреб дорослих громадян, а також можливостей їх задоволення, оцінка якості, територіальної і фінансової доступності різних типів освітніх програм. Варто додати, що країни зі здобутками у галузі формальної і неформальної освіти дорослих, мають її підтримку як на рівні держави, так і на рівні громад; в них створено розвинену нормативно-правову базу в цій галузі.

Аналіз світового й вітчизняного досвіду неформальної освіти дорослих засвідчує наявність широкого спектру освітніх послуг для різних категорій дорослих, важливість їх значення для розвитку особистісного й професійного потенціалу громадян. Розвиток неформальної освіти дорослих пов'язаний із проблемами соціалізації громадян у контексті формування суспільства знань, громадянського суспільства, необхідністю підготовки дітей, молоді та дорослих до розв'язання питань, які можуть вплинути на згуртованість суспільства, стабільність життя та ін.

Література

1. Василенко О. В. Неформальна освіта дорослих: нове соціально-освітнє явище / О. В. Василенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 7. – С. 35-44.
2. Громадська спілка «Українська Асоціація освіти дорослих» [Електрон, ресурс]. – Режим доступу: www.uaod.org.ua. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Громадське об'єднання «Українська асоціація міст, що навчаються» [Електрон, ресурс]. – Режим доступу: <http://ualc.org.ua/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. ЄВРОПА 2020. Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання / Європейська Комісія. – Брюссель, 03.03.2010. COM (2010) 2020 (остаточна версія) [Електрон, ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/31493.doc>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Каталог провайдерів послуг з освіти дорослих м. Львова та Львівської області / ЗУРЦ; Представництво DVV International в Україні. – Львів: Вид. ФОП Ніколаєнко, 2015. – 60 с.
6. Каталог провайдерів освітніх послуг в сфері формальної та неформальної освіти дорослих Запорізького регіону / кол. упор., за заг. ред. С. Прийми. – Мелітополь: Вид. МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2016. – 58 с.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка, 2016. – С. 128-138.
8. Співпраця бібліотек і музеїв Мелітопольщини як ресурс розвитку освіти дорослих / Авт. колектив; за заг. ред. С. Прийми. – Мелітополь: МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. – 50 с.
9. A Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European Communities. – Brussels, 30.10.2000 [Електрон, ресурс]. – Режим доступу: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.
10. European Adult Education outside the EU / Uwe Garten-schlaeger (Ed.). – Bonn: Leppelt Grafik& Druck GmbH, 2009. – P. 138.
11. Statement by the European Association for the Education of Adults (EAEA) on the European Commission's communication on rethinking education. [Електрон, ресурс]. – Режим доступу: http://www.eaea.org/media/news/2013/february/eaea_statement_rethinkingeducation.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Анотації

Олена АНИЩЕНКО, Лариса ЛУК'ЯНОВА, Сергій ПРИЙМА

Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття

У статті обґрунтовано актуальність проблеми неформальної освіти дорослих у сучасних соціально-економічних умовах. Акцентовано увагу на необхідності розширення кола провайдерів послуг з неформальної освіти дорослих в Україні. Обґрунтовано пріоритетність розвитку неформальної освіти дорослих. Наголошено, що підґрунтя розроблення нормативної, науково-методичної складових освіти дорослих становлять комплексне оцінювання, аналіз тематичного спектру навчальних потреб дорослих громадян, а також можливостей їх задоволення, оцінювання якості, територіальної і фінансової доступності різних типів освітніх програм. Висвітлено деякі аспекти діяльності центрів освіти дорослих в Україні. Окреслено пріоритетні напрями розвитку неформальної освіти дорослих в Україні. Наголошено на необхідності консолідації зусиль громадського, державного, ділового секторів з метою розвитку освіти для різних категорій дорослих, розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: неперервна освіта, неформальна освіта дорослих, освіта впродовж життя, тренди освіти дорослих, центри освіти дорослих, провайдери освітніх послуг.

Елена АНИЩЕНКО, Лариса ЛУК'ЯНОВА, Сергей ПРИЙМА

Неформальное образование взрослых – образовательный тренд ХХІ века

В статье обоснована актуальность проблемы непрерывного образования взрослых в современных социально-экономических условиях. Акцентируется внимание на необходимости расширения круга провайдеров услуг в неформальном образовании взрослых в Украине. Обоснована приоритетность развития неформального образования взрослых. Отмечено, что основой разработки нормативной, научно-методической составляющих образования взрослых считают комплексную оценку, анализ тематического спектра учебных потребностей взрослых граждан, а также возможностей их удовлетворения, оценку качества, территориальной и финансовой доступности различных типов образовательных программ. Освещены некоторые аспекты деятельности центров образования взрослых в Украине. Обоснованы приоритетные направления развития неформального образования взрослых в Украине. Акцентируется внимание на необходимости консолидации усилий общественного, государственного, делового секторов с целью развития образования для различных категорий взрослых, развития гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: непрерывное образование, неформальное образование взрослых, образование на протяжении жизни, тренды образования взрослых, центры образования взрослых, провайдеры образовательных услуг.